

אין הרבה דברים שמאחדים אותנו כעם יותר מהציפייה, אפשר להרוג אותנו, לצלוב, לשרוף, לענות, להשמיד בתאי גזים, אבל גם במקומות האפלים ביותר בהיסטוריה, גם כשמתגלים התהומות אליהם בני אנוש יכולים לרדת, מעולם לא התייאשנו. התקווה לגאולה החזיקה אותנו כעם, סיפרה לנו על עתיד שמצפה לנו אחרי שיידמו המלחמות. על זאב עם כבש, על רקיע שייפתח, אור שידחה את החושך, רוחו של עם שתרחה על פני תהום. גאולה תהיה לנו.

הם קשורים בקשר הדוק, הכאב והתקווה, הצרות והגאולה. ככל שהיה לנו קשה יותר, נאחזנו בתקווה, עקשנים וקשי עורף. ממעמקי הכבשנים שרנו "אני מאמין", על המוקד זעקנו ה' אחד, היה הווה ויהיה. בפוגרומים הקשים ביותר, בעלילות הדם, בפרעות, בגזירות, וברציחות, במאות ארצות, בשש יבשות, בכל שבעים לשון פיללנו לדבר אחד, ווען משיח וועט קומען.

הוא עוד לא בא, איומתי בכל שנה אומרת היא השנה הזאת, סופרת, מנמקת, חולמת, בטוחה שיותר גרוע לא יכול להיות. תיפח רוחם של מבקשי קיצים, אך מה יעשה עם שלם שכרסו נפוחה ממיני מלוחים, מתקוות נכזבות, מהבטחות מופרות, לא רעב ללחם, כי אם לשמוע, ואיה הוא הקול.

מי ייתן ויבוא הוא כעת, בעתה או אחישנה, יבוא ונשכח את הכול, לא נתרפק עוד על העבר. בחמשת לשונות גאולה נצא ואז מושיעים יעלו. אך גם אם רחוק הוא הקץ, סופו ידוע לנו. שנת ששת אלפים, השנה אחריה אין עוד, עיברו איתי אל קיצה של השנה האחרונה, בואו ונפגוש גאולה.

זה התחיל כמה שנים קודם, התחיל זו מילה גדולה, מאז החורבן זה לא הפסיק, אבל העלה הילוך, לגמרי. כבר שבעים שנה קודם התייחסו אחרת לנולדים, דור הגאולה הם נקראו, אלו שיזכו לראות פני משיח, בלי ספק. אתם חושבים שהם היו מושלמים? התנהגו אחרת? לא באל"ף רבתי. למלך זקן וכסיל יש תאריך תפוגה, אבל עד אז הוא פעיל כרגיל. העולם התנהל כמו היזם, טובים ורעים, יושבי בית המדרש ויושבי קרנות, צבא ומדינה, בג"ץ ובד"ץ, אפילו גאב"ד וראב"ד, הכול. מצד שני בכל חווה שניה התחילו לגדל פרות אדומות וחמורים לבנים, אז שינוי כלשהו הפציע.

עד שנה לפני הסוף התנהלו העסקים כרגיל, בשנה האחרונה החלה הספירה לאחור, ועולם חדש ניצת. לא, לא התאחדנו, זה סך הכול ביאת משיח, לא דרמטי עד כדי כך, במקום זה רבנו קצת יותר. כולם התאחדו סביב הדרך העולה בית א-ל, המריבה היתה רק איזו דרך היא העולה. ליטאים מול חסידים, חרדים מול דליים, ראשית צמיחת גאולתנו מול גלות בין יהודים,

אשכנזים וספרדים, פשוטו של מקרא והשקפה טהורה, הרבי שליט"א ורבנו הקדוש, עולי ההר ומחרימי הכותל, עיון ובקיאות, תנ"ך וקבלה. כל מאבק הובלט, חודד והודגש, איש לא תכנן לוותר עד ביאת גוא"צ בתקווה שגוא"צ יבחר את הצד הנכון כמובן.

לא כולם היו שותפים למערכה, מתברר שאומות העולם, החילונים שלנו וחלק צר משומרי המצוות, לא מחבבים במיוחד את רעיון התאריכים לגאולה, או את הגאולה בכלל. הנושא עניין את העולם בעיקר כקוריוז, שאלה היפותטית מה יקרה לאמונה היהודית בסוף השנה, לא משהו מעבר. אבל ביהודים בכל העולם בערה האש, אלפים עלו לארץ או לפחות ניסו לרכוש כאן נדל"ן, העיניים כולם כווננו לראש השנה האחרון, של שנת ה'תתקצ"ט.

למה ראש השנה? בגלל הגמרא בראש השנה, שיטת רבי אליעזר שבתשרי עתידים להיגאל, ומה מתאים יותר מראש השנה?

השאלה מה מתאים יותר נפשטה מיד כשנגמר ראש השנה ועם ישראל הדרוך עודכן בכל מקומות מושבותיו שלא, זה לא קרה. סוכות מתאים הרבה יותר, חג החירות, הוא היום הראוי. כבר רב האי גאון כתב שמלחמת גוג ומגוג תהיה בסוכות, זו הלכה פסוקה בטור, אין אפשרות אחרת.

הפעם עם ישראל לא הסתפק בצפייה וציפייה מרחוק. מאות אלפי אנשים שריינו כרטיסים לארץ ישראל. מחירי הטיסות העפילו לגבהים שלא נראו מאז הטיסות לאומן בראש השנה, אבל כלל ישראל לא תכנן להפסיד את הגאולה בכל מחיר. כל דירת אירוח במרחק הליכה מהעיר העתיקה, גם הליכה של שעתיים ויותר נתפסה לכל השבוע. תהלכות של אלפי אנשים השרים משיר ציון, הגיעו אל חומות העיר מידי יום וליל, הכול היה מוכן, אבל משיח לא בא. חג ראשון וחול המועד, שמחות בית השואבה לאורך כל הלילה, חביטת ערבה ושמיני עצרת, עשו עם ישראל סעודה קטנה, זעקו אתה הראית לדעת, ודבר לא אירע, עולם כמנהגו נוהג, ומנהג מבטל הלכה.

סוכות הוא קדימון, זו הייתה תקווה לא משהו אמיתי, את תאריך הגאולה כולם יודעים, בניסן נגאלו ובניסן עתידים להיגאל. זמן חורף עבר בהתעלות רבתי, להיות היהודים עתידים ליום הזה, יום בו יצאו מאפלה לאור גדול, ליל שימורים הקרב המשומר לגאולה מששת ימי בראשית.

מהו היום המדויק? ראש חודש ניסן שנטל עשר עטרות? עשירי בניסן יום הביקור, בו יטהרו ישראל מכל מום? יום י"ד בו יקריבו העם לראשונה זה

אלפיים ומאתיים שנה קרבן פסח? או ליל הסדר עצמו, כמו המשמעות המקובלת? עם ישראל לא ידע. הוא בהחלט שיער, כל אחד שיער תאריך אחר, אבל לדעת איש לא ידע.

לא היה שייך להיכנס בניסן אל ירושלים המקודשת או לירושלים בכלל. כניסת רכבים פרטיים לעיר נאסרה, הקו הוורוד פוקסיה של הרכבת הקלה שהושלם סוף סוף באותה שנה, הוביל מיליוני אנשים היישר מתחנת הרכבת עטרות אל הרכבל שנגמר במתחם מעליות הכותל. עשרות אלפי אנשים פרסו שקי שינה ברבעים השונים בעיר העתיקה, קניון וחניון ממילא הפכו לאתר קמפינג ענק, קרליבך הפעיל הכנסת אורחים, צי משאיות החסד של משפחת רובין חילקו פטל בכל פינה, וכולם חיכו.

עבר תאריך ועוד אחד. ערב חג הפסח, אלפי כבשים ורבבות בני אדם מנויים ומשוכים, עומדים צפופים, עיניהם לשמים וליבם למרום, מצפים לישועה. מאות כהנים עטויים בגדי לבן דרוכים בפתח גשר העץ. כל אחד מהם עבר סדרת שיעורים למעשה כולל מצגות והדרכה מעשית מידי שבוע על ידי ארגון תורת הקורבנות. היו מכוונים שפרסמו "אתה תהיה כהן" בשבעה מפגשים בני שעתיים, אבל לציבור יש חוש ריח, והקורסים המקוצרים גוועו מחוסר ביקוש.

אתא לילה וגם בוקר, מצות, מרורים ותמרורים, שוב נשמע הלל הגדול על גגות העיר, אך לחבורה לא זכינו. כלל ישראל עמד סמוך ונראה לאסקופת העזרה ועדיין בדרך רחוקה היו.

הסיפור עוד לא נגמר, הים לא נבקע, חצות ליל של שביעי של פסח, עת שערי רצון נפתחים, וכל השביעין חביבין, ניצבו רבבות, מביטים אל השמים, "עזי זמרת י-ה ותהי לי לישועה" האם תרד מן השמים אש כבהר הכרמל? יבקע הר הזיתים? ואיה קול השופר שהולך וחזק? "זה א-לי ואנוהו".

כגודל החלום כך השבר, לכל פסח יש מוצאי פסח וקולות אחרים החלו להישמע. הסברים שהגאולה אינה תלויה בזמן, ששנת ששת אלפים אינה בהכרח האחרונה, חד חרוב, יש עוד אלף שנים לפנינו. מכתבים נחרצים על דין שעוד לא נחרץ, על ההבדל בין תקווה לעובדה, התפרסמו בחוצות. ההתפכחות החלה.

החלק הזה עוד היה החלק הסביר, הדעות האחרות שהחלו להתפרסם היו גרועות בהרבה. מתברר שגאולה אינה חייבת להיות פיזית, משיח הוא רעיון. היו שהניחו שהוא כבר הגיע, מה שמבטל את הצורך לשוב דווקא עכשיו.

אנשי ראשית צמיחת הסיקו שכך היא גאולתנו קמעא קמעא, בתוך ששת אלפים החל קיבוץ ישראל ומי יודע מתי יפציע הגואל אם בכלל.

לקראת שבועות הודבקו בריכוזי היהדות החרדית כרוזים הקוראים להכין את שתי הלחם ולעלות לירושלים עם סלי ביכורים שמא נזכה. מה שגרם למדינה להטיל הגבלות קשות על הכניסה לעיר העתיקה, חשש ממהומות דתיות, פיגועים, תג מחיר, דוחק, אסון מירון, הדבקה המונית, כל סיבה אפשרית הצטרפה. כרטיסים להנף החמה בכותל חולקו במשורה והכנסת פירות ביכורים ולחם נאסרה לחלוטין.

לא אלמן ישראל, נותרו עדיין מאמינים רבים, גם בעצרת התייצבו אלפים רבים בתחתית ההר. ניני גונבי עלי וקוצעי קציעות הבריוח במסירות נפש פירות ביכורים, מוסלקים בתיקי תפילין ועגלות תינוק. בחורי ישיבות עם ניסיון בהתחמקות ממשטרות צבאיות התגנבו סביב הפרדיסאות שהוצבו למנוע את העלייה לרגל. ערים כל הלילה לקדם פני הגואל, מתקנים את השינה במדבר, מחכים לטללי תחיה, לראות את ההר עשן כולו, אך לא. חושך ענן וערפל, לא עלו אל ההר ובקצהו לא נגעו.

תשעה באב היה אפוף תוגה שלא נראתה שנים רבות, כל דור שלא נבנה בימיו מעלה עליו כאילו החריבו, בדור זה התחושה היתה ממשית. התקווה בת האלפיים שהתנפצה על סלעי המציאות, הסבל שלא נגמר, ועל כולנה הייאוש, לא עצב בווער, עצב אדיש, מיואש, אסירי התקווה שנכזבה.

ליבת המאמינים המשיכה, מנחם שמו ינון שמו, בתשעה באב נולד ובתשעה באב יתגלה וינחם אב, חלוצי נעלים ומגודלי פרע, נזופים וחפויי ראש, עמדו וציפו, אימתי קאתי מר. היום, אם בקולו תשמעו, וקול שופר לא נשמע.

ערב ראש חודש אלול, העיתונות החרדית כבר שבה לעסוק בדברים החשובים באמת כמו איזו ישיבה הפתיעה דרמטית ברישום השנה, ביומונים היה מכתב באוזן שמאל על האיסור לנעוץ עגיל כפול באוזן ימין וקריאה קדושה לאמירת יום כיפור קטן לנוכח גזירות השלטון המזדמנות. עולם כמנהגו נוהג, אבל מתח סמוי פעפע מתחת. נותר חודש או נצח, ספק מייסר.

חצות ליל ערב ראש השנה, מעמד הסליחות המרכזי מושך מידי שנה עשרות אלפים, המספר שילש את עצמו. המונים התגודדו ברחבת הכותל, הכניסה לרחבה העליונה התאפשרה בקושי, מאות האלפים זעקו בגרון נחר "בן אדם מה לך נרדם קום קרא" והם קראו אוהו קראו. השינוי הבולט היה בסיום

הסליחות, ההמונים שעזבו בדרך כלל את המקום באופן מיידי, נותרו. קראו פרקי תהילים, שרו שירי אמונה, ובעיקר לא עזבו, חיכו.

אשמורת שלישית, באופן בלתי צפוי, על אף התפכחות הציבור, ההבנה שהעתיד עדיין, הכיסופים גברו על הכל. ספונטנית, בלי הסעות מאורגנות וסדרנים, רבבות לבבות זרמו אל הכותל לסליחות אחרונות בגלות, מסרבים להתייאש. הפעם בנוסח אשכנז, אשכנזים וספרדים, נוסח פולין ונוסח ליטא, חרדים, דתיים וחילונים, כולם כאחד, "הנשמה לך והגוף פעלך חוסה על עמלך".

התרת נדרים ברוב עם, האווירה משתלחבת, התרת קללות ונידוי מן השמים, התירו לכלל ישראל כל חרם שמתא וארור, בירכו לבניין עוד בזו השנה, וחיכו. פשוט חיכו. מרגע לרגע התקבצו ההמונים, מכל קצוות הארץ הם באו, במאות, אלפים, רבבות, שישים ריבוא עמדו הם בשערי ירושלים, בלי תכנון לחג, בלי מקומות לינה, מי צריך לאכול ביום בו ישוב האור ויזרח.

שעות הבוקר, התנועה לא פסקה, כהנים הדורים בארבעה בגדים מחכים לפיסת יד שתשיב להם את מפתחות ההיכל שהופקדו למשמרת, לזויים משוררים ושוערים, אנשי מעמד ואנשי משמרות, כולם רצו להשתייך, להיות חלק מהגאולה שתבוא עוד היום. כל העדות התפללו דרך כל השערים, ועל כולנה שערי דמעות שמעולם לא ננעלו, בכל עת החורבן קיבלו הם את דמעותיהם של ישראל, וצערם עלה היישר אל כסא הכבוד המכוון נגד ירושלים.

חלף חצות וחלף גם פלג, אנשים סירבו לשבור את הצום המכפר על שלישי עוונות, עד שיישמעו באוזניהם, לך אכול בשמחה לחמך. תפילת מנחה נראתה כנעילה, אליהו לא נענה אלא בתפילת המנחה, האם גם אנחנו נזכה לאש היורדת ממעל? אט אט התקוות גוועו התחלפו במשהו אחר.

השעות עברו, השמש יבוא ויפנה כי פנה יום, זהרורי שקיעה ברקיע, ההמונים מתחננים לעוד רגע של חסד, שמש בגבעון דום וירח בעמק איילון, אולי יש תקווה, בחיצים נעה השמש, קרניים אחרונות על שיקוץ משומם, שפחה יורשת גבירתה על הר האלוקים.

השיחות, השירה, השחוק, הכל נעלם, רבבות עטויים בבגדי לבן, כהנים מבווישים במגבעותיהם, לזויים תולים את כינורותיהם טרם יבוא היום ויעריב, איך נשיר את שיר ה'. הרבבות החלו לאכול מעט שלא ייכנס אל החג והוא מעונה. דממה נפלה על כל.

לא דממה דקה ואף לא ענות חלושה. דממה עבה כמטבע הייתה, איש לא מש ממקומו. ויהי השמש לבוא וחשכה גדולה נפלה, ציפור לא צייצה, תינוק לא פעה, העם שציפה זה יותר מאלפיים, העם ששרד את הכול, חי שב להישר.

מתוך האופל, בקע קול רועד, ישיש בחלוק לבן פתח:

אַחֹת קִטְנָה תְּפִלוֹתֶיהָ
עוֹרְבָה וְעוֹנָה תְּהִלּוֹתֶיהָ
אַל נָא רַפָּא נָא לְמַחְלוֹתֶיהָ

דממה ענתה לו, אדישות, איש לא אזר כוח להשיב:

תְּכַלָּה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ

הישיש לא נכנע, קולו מתאמץ, מנסר בצרידות:

בְּנַעַם מַלְיָם לָךְ תִּקְרָא
וְשִׁיר וְהַלְוִיָּם כִּי לָךְ נָאָה
עַד מָה תִּעְלִים עֵינֶיךָ וְתִרְאָה
זָרִים אוֹכְלִים נְחִלוֹתֶיהָ

ריבואות יחידים שפופים על הקרקע, דמעות בעיניהם:

תְּכַלָּה שָׁנָה וְקִלְלוֹתֶיהָ

לבו של הישיש נשבר, גרונו חנוק:

רַעַה אֶת צֵאנֶךָ אֲרִיֹּת זָרוֹ
וְשִׁפּוֹךְ חֲרוֹנֶךָ בְּאִמְרֵי עָרוֹ
וְכַנַּת יְמִינֶךָ פָּרְצוּ וְאָרוּ
לֹא הִשְׁאִירוּ עוֹלְלוֹתֶיהָ

גל בכי שוטף, המציאות מכה בכל עוז, האובדן מחלחל אל עומק הנשמה:

תְּכַלֶּה שָׁנָה וְקָלְלוּתֶיהָ

קולו נישא, מחנן, מבקש:

מְתֵי תַעֲלֶה בְּתֶךָ מְבוֹר

וּמִבֵּית פֶּלֶא עֲלֶה תִשָּׁבֵר

וְתִפְלִיא פֶּלֶא בְּעֲאֲתֶךָ בְּגִבּוֹר

לְהִתָּם וְכִלָּה מְכֻלּוֹתֶיהָ

עיניים נתלות ברקיע המתכהה, הלב לא מבין למה, עד מתי, לא מסוגל להכיל עוד סבל:

תְּכַלֶּה שָׁנָה וְקָלְלוּתֶיהָ

קולו של הישיש מתייצב, נחרץ, מתעקש:

חִילָה קָבְעוּ הַגּוֹי בְּלוֹ

וְטוֹבָה שָׁבְעוּ וּבָזְזוּ אִישׁ לוֹ

וְלִבָּה קָרְעוּ וּבְכָל זֹאת לֹא

מִמָּוָה נָעוּ מֵעֲגֻלּוֹתֶיהָ

עם קשה עורף וקרוע לב מהנהן בנחישות, האמרנו והאמירנו, לא נטשנו ולנצח לא ננטוש:

תְּכַלֶּה שָׁנָה וְקָלְלוּתֶיהָ

קולו מתנשא, עטוי לבן נראה כשרף, כאליהו בהר הכרמל, כחסד הניתן על פני חתן:

זְמִירָה שְׁבַת וְחֶשְׁקָה תִּגְבִּיר
לְחַפֵּץ קִרְבַּת הַיּוֹדָה וְתַעֲבִיר
מִלֵּב דְּאֵבֶת נִפְשָׁה וְתִסִּיר
לְבַקֵּשׁ אֶהְבֵּת כְּלוּלוֹתֶיהָ

והכלה עומדת חפויה, טומאתה בשוליה, רדידה קרוע, בגדיה בוגדיה, ועל כל זאת זועקת:

תְּכַלֶּה שָׁנָה וְקַלְלוֹתֶיהָ

מכל עבר הצטרפו הקולות, נראה היה שאין זה קולם של הנוכחים אלא קולם של שבטי ישורון כולם, אהלה ואהליבמה, הגולים והמצפים, הרוגי מלכות ומוסרי הנפש, העוקד הנעקד והמזבח, נשמות שטבלו בנהרות של דם, חבושי עדי עדיים שהושפלו לעפר, כוכבי שמים שנגררו בעפר ארץ, הנטבחים, הנספים, נפשות נאלמות, תינוקות שלא טעמו טעם חטא, זקנים וזקנות מרחובות קריה, מכל קצווי ארץ נשמע קולם, הדהד בחלל העולם,

נְחִיָּה בְּנַחַת לְנִוָּה רְבָעָה

רַב גְּזֻנַחַת מִדֹּד חֶפְצָה

וְהִיא כְּפִרְחַת עֲלֵתָה נֶצֶחַ

לֹא הִבְשִׁילוּ אֲשֶׁפְּלֵתֶיהָ

ואז, בשיאה של אפלה, כששביב האור האחרון נוטש את העולם, בזמן שאינו יום ולא לילה נבקעו רקיעים, הנה ימים באים ובת קול קוראת:

תְּכַלֶּה שָׁנָה וְקַלְלוֹתֶיהָ

ועם קול השופר, באור שבעת הימים, עומדים ומשוררים, בנים בכורים, כל פעול וכל חי, שרפים וחיות, ישיבה של מעלה וישיבה של מטה, קוראים כאחד, והארץ עצמה הצטרפה לקריאה, אריאל אריאל, משוש כל הארץ,

החרבה, השפלה, הבזויה, הנתונה למנווד ראש, בהיבקע ההסתר, בהגלות
אור יקרות, קראה היא עם כל:

חֲזֹקוּ וְגִילוּ כִּי שֵׁד גָּמַר
לְעוֹר הוֹחִילוּ בְּרִיתוֹ שָׁמַר
לְכֶם וְתַעֲלוּ לְעִיּוֹן וְאָמַר
סֵלוּ סֵלוּ מִסְּלוֹתֶיהָ

וממרום יעננו בקול

תִּחַל שָׁנָה וּבִרְכוּתֶיהָ